

Tiede & edistys julkaisee seuraavilla sivuilla professori Risto Heiskalan kokoaman viiden puheenvuoron kokonaisuuden, joka pureutuu Thomas Pikettyn ajatteluun ja erityoten hänen hiljattaiseen teokseensa *Capital et idéologie* (Pääoma ja ideologia, 2020).

Johdanto: Thomas Pikettyn maailmanhistoria

RISTO HEISKALA

Ranskalainen taloustieteilijä Thomas Piketty julkaisi vuonna 2013 teoksen *Le capital au XXI siècle*. Teos ilmestyi englanniksi vuotta ja suomeksi kolme vuotta myöhemmin nimellä *Pääoma 2000-luvulla* (Piketty 2013, 2014 ja 2016; tiivis suomenkielinen esittely järkälemäisestä kirjasta ks. Roine 2014 ja kriittisempi analyysi ks. Kosonen 2015). Teoksessa Piketty teki taloushistoriallista tutkimusta taloudellisen eriarvoisuuden kehityksestä Euroopassa ja USA:ssa aikaisempaa vakuuttavammalla laajaa kansainväliseen yhteistyöhön perustuvalla aineistolla (ks. World Inequality Database <https://wid.world>). Tulos oli tunnetusti, että eriarvoisuus oli 1900-luvulla vähentynyt mutta alkanut viime vuosikymmeninä kasvaa niin, että ollaan päätymässä takaisin 1800-lukua leimanneeseen suuren eriarvoisuuden aikakauteen.

Kirja sai ansaitusti paljon julkisuutta. Vähemmälle huomiolle sen sijaan on jäänyt vuonna 2019 ranskaksi ja vuotta myöhemmin englanniksi julkaistu *Capital et idéologie* (Piketty 2019 ja 2020; tässä käytän englanninkielistä laitosta). Vähäinen julkisuus on siinä mielessä erikoista, että kyseinen uudempi teos on vielä edeltäjänsäkin kunnianhimoisempi ja laajempi. Se sisältää tiivistetyn esityksen aikaisemman teoksen annista, mutta pyrkii lisäksi laajentamaan tulkintaa

kohti koko maapallon analyysia ja huomioimaan kolonialismin perinnön. Niin ikään se esittää ajallisesti pitkän kehityskertomuksen nykyistä epätasa-arvoregiimiä edeltävistä ”kolmijakoisista” yhteiskunnista. Ne muodostuivat niistä, jotka rukoilivat, niistä, jotka taistelivat ja niistä, jotka tekivät työtä eli jakautuivat papistoon kuuluviin kirjuri-ideologeihin, soturiaateliin ja ”kolmansiin”, joiden työstä kaksi edellä mainittua eliittiä eli. Onpa mukana vielä analyysi nykyisestä poliittisten konfliktien asetelmasta ja koko maapallon kattava yhteiskunnallinen reformiohjelma tasa-arvon lisäämiseksi. Tarkastelun alueen laajetessa myös aiempaa teosta luonnehtinut taloustieteellinen ote on korvautunut monitieteisellä yleisen yhteiskuntatutkimuksen näkökulmalla.

On selvää, että tästä ei voida vaieta. Suomessa asiasta kuitenkin on ainakin toistaiseksi vaiettu. Ilahduttavan poikkeuksen muodostaa tosin heti kirjan ilmestymisen jälkeen *Kansantaloudellisen aikakauskirjassa* julkaistu esittely (Vartiainen 2020), mutta näin tärkeää kirjaa ei voida jättää pelkästään sen varaan. Sen sijaan asiasta on syytä käydä laajempaa keskustelua, jossa arvioidaan sekä Pikettyn historiallisia analyyseja että hänen uudistusohjelmaansa. Siksi tässä *Tiede & edistyksen* numerossa julkaistaan viidestä tiivis-

tä puheenvuorosta ja tästä johdannosta muodostuva kooste kommentaareja Pikettyn kirjaan *Capital and Ideology*. Tarkoituksena ei ole esittää tyhjentävää arviota kirjasta ja lopettaa keskustelua, vaan tavoitteemme on pikemminkin päinvastainen eli keskustelun aloittaminen. Pikettyn teos jakautuu neljään osioon – Inequality regimes in history (51–200), Slave and colonial societies (203–412), The Great Transformation of the Twentieth Century (415–716) ja Rethinking the dimensions of political conflict (719–1034) – ja tämän koosteen kommentaarit käsittelevät näistä lähinnä vain kahta viimeistä, joten jo tästäkin syystä jatkokeskustelulle jää runsaasti tilaa.

Referoin ensin lyhyesti *The British Journal of Sociology* Pikettyn kirjalle omistetussa erikoisnumerossa (BJS 2021) käytyä keskustelua, koska se antaa hyvän katsauksen siihen, millaisia kysymyksiä Pikettyn ajatteluun ja sen vastaanottoon liittyy.

*The British Journal of Sociology*lla on siinä mielessä läheinen suhde Pikettyyn, että se julkaisi erikoisnumeron jo Pikettyn edellisestä kirjasta (BJS 2014) ja on jatkanut perinnettä myös uuden kirjan kohdalla (BJS 2021). BJS:n erikoisnumerot ovat kiinnostavaa luettavaa, koska ne noudattavat akateemisen maailman parhaita perinteitä, joiden mukaan paras kunnianosoitus tärkeälle kirjalle ja merkittävälle kirjoittajalle on kipakka kritiikki. Ennen kritiikkiensä esittämistä kaikki erikoisnumeron kirjoittajat tosin myöntävät auiliisti, että Pikettyn uusi kirja avaa niin laajan ja niin tärkeän keskustelun kentän, että sitä voidaan pitää suorastaan yhteiskuntatieteellisenä paradigmamurroksena. Näin siksi, että siinä mennään yli yhteiskuntatieteiden raja-aitojen mukaan lukien yritys sovittaa kulttuurianalyysien ja rakennetarkasteluiden ristiriita, tavoitellaan globaalia horisonttia, joka ottaa huomioon myös kolonialismin vaikutukset, istutetaan nyky-yhteiskuntien analyysi tuhansien vuosien mittaiseen historialliseen kehityskertomukseen ja esitetään analyysi sekä siitä, mitä nyky-yhteiskunnassa on tapahtumassa että siitä, millaisia yhteiskunnallisia reformeja tarvitaan, jos päämääränä on tasa-arvon edistäminen. Koosteen toimittajat sanovatkin, että kysymyksessä on mitä tervetullein

”suuren teorian” paluu yhteiskuntatutkimuksen kentälle (Paidipaty & Savage 2021).

Tällaisena suurena teoriana yksi Pikettyn kertomuksen omaperäisiä piirteitä on, että se ei esitä modernisaatiota 1700-luvulta nykypäivään jatkuvana evoluutiokertomuksena vaan tarinana, jossa ”kolmijakoiset” yhteiskunnat muuntuivat säädyn sijasta omaisuuden varaan rakentuviksi ”omistus-yhteiskunniksi” (*proprietary societies*), jotka eivät olleet sen tasa-arvoisempia kuin edeltäjänsä, mutta joissa epätasa-arvon uusintaminen nojasi säädyn sijasta omaisuuden omistamisen epätasaiseen jakautumiseen. Tämä rakennelma kehittyi 1700- ja 1800-lukujen ajan mutta romahti 1900-luvulla maailmansotiin ja niitä seuranneeseen hyvinvointivaltion rakennuskauteen, minkä vuoksi tasa-arvoerot pienenevät alkaakseen kuitenkin viimeksi kuluneiden neljän vuosikymmenen aikana taas lisääntyä. Tämä on olennaisesti erilainen näkökulma modernisaatioon kuin aiemmissa suurissa teorioissa esitetty kumuloituva evoluutiokertomus, jossa modernisaatiota luonnehtii rationalisaation jatkuva lisääntyminen (Savage & Waitkus 2021). Näin on siitäkin huolimatta, että se sijoittuu Pikettyllä – kuten Jukka Gronow on huomauttanut – osaksi laajempaa kehityskulkua kolmijakoisista yhteiskunnista omistusyhteiskuntiin ja tämä laajempi historiantulkinta tietysti muistuttaa Smithin, Ricardon ja muiden klassisten poliittisten taloustieteilijöiden vaiheittaista evoluutiokertomusta varhemmista yhteiskuntamuodoista kapitalismiin.

Kun kunnianosoituksista on päästy, alkaa kritiikki: Jos kerran tehdään suurta teoriaa, miksi ei viitata sellaisiin aiempiin suuriin sosiologisiin teoreetikoihin kuin Max Weberiin eikä tunnetta heidän työtään (Savage & Waitkus 2021)? Kun puhutaan ideologiasta, miksi ei tunneta edes marxilaisen ideologiateorian alkeita ja miksi jo ideologian käsite on niin epäselvästi määritelty, ettei sen avulla ole mahdollista operoida missään vakavasti otettavassa selitysmallissa (Motadel & Dayton 2021)? Onko todella oikein ja historiallisesti sensitiivistä kertoa sellainen tarina, jonka mukaan kaikki 1700-luvun Ranskassa tapahtunut modernisaatiokoumousta edeltävät yhteiskunnat edustavat samaa ”kolmijakoista” yhteis-

kuntatyyppiä? Miksi ylipäättään kirjan kolonialisaatiokertomukset vaikuttavat sillä tavoin päälle liimatuilta, että maailmanhistorian keskus on Ranskassa, jota ympäröivät Eurooppa ja USA ja niiden ulkopuolelle jäävät maapallon alueet ovat korkeintaan niiden toiminnan kohteita (Díaz Pabón ym. 2021; Sánchez-Ancochea 2021; Shah & Lerche 2021)? Antaako kansallisvaltioiden vertailulle perustuva metodologia adekvaatin kuvan nykymaailmasta vai edustaako se metodologista nationalismia? Entä vääristääkö se menneisyyden yhteiskunnallisia suhteita vielä paljon pahemmin, kun jää piiloon, että kolonialismin aikana esimerkiksi Ranska ja Iso-Britannia olivat imperiaalisia valtakeskittyviä, joissa kolonialisoitujen alueiden rikkaudet virtasivat keskukseen (Bhambra 2021)? Onko tässä valossa lainkaan perusteltua kutsua kolonialismin ajan Ranskaa ja Iso-Britanniaa ”omistusyhteiskunniksi” samalla kun niiden kolonialisoimia alueita kutsutaan ”kolonialistisiksi”? Eikö olisi perustellumpaa analysoida koko Ranskan ja koko Iso-Britannian imperiumia yhtenä kolonialistisena kokonaisuutena (Bhambra 2021)? Entä onko ”omistusyhteiskunnan” käsite millään tavoin hyödyllinen ja eikö esimerkiksi ”kapitalismin” käsite antaisi paremman selkänöjan analyysille (Reddy 2021), ja kuinka hyvää aikaa tasa-arvon kannalta 1980-lukua edeltävät sodan jälkeiset vuosikymmenet tosiasiaa olivat (Paidipaty & Pinto 2021)?

Edellä on esitetty joitain yhteiskuntateorian, historiantutkimuksen ja kulttuuriteorian alan kriittikkejä. Osa niistä yltyy helposti ”not invented here”-marinaksi, jota kaikki synteesinrakentajat joutuvat kohtaamaan, mutta kaikissa mainituissa kritiikeissä on myös siemen jatkokehittelylle. Näin Piketty itsekin niihin suhtautuu BJS:n koosteeseen kirjoittamassaan jälkikirjoituksessa, jossa hän korostaa, että edellisen tavoin myös hänen uusi kirjansa on ”work in progress” ja on hyvä asia, että sen teemoista keskustellaan kriittisesti ja jatkotutkimus korjaa sen puutteita (Piketty 2021a).

Oman erillisen osuutensa debatissa muodostaa nyky-yhteiskuntaa koskeva keskustelu kirjan neljännessä ja viimeisessä osiossa. Siihen sisältyvää yhteiskunnallista reformiohjelmaa ei BJS:n

koosteessa juuri arvioida, toisin kuin tässä koosteessa, mutta toisen maailmansodan jälkeinen poliittinen kehitys saa BJS:n koosteessa suhteellisen huolellisen arvion. Piketty jakaa tämän ajan kahteen kauteen eli toisesta maailmansodasta 1980-luvulle jatkuneeseen hyvinvointivaltioiden rakennuskauteen, jonka aikana tasa-arvo edistyi sekä sitä seuranneisiin neljään vuosikymmeneen, joiden aikana tasa-arvokehitys on taantunut. Hänen mukaansa olennainen syy kehityksen suunnan kääntymiseen on poliittisen koalitionmuodostuksen periaatteiden muuttuminen. Sodan jälkeen vasemmistopuolueita ja demokraatteja kannattivat ennen muuta suhteellisen vähän koulutetut ja suorittavaa työtä tekevät yhteiskuntaryhmät, joiden omaisuus ja tulot olivat vähäisiä. Oikeistoa sen sijaan kannattivat omaisuutta omistavat, hyvätuloiset ja koulutetut kansalaiset. 1980-luvulta nykypäivään tultaessa tämä tilanne on Pikettyn mukaan muuttunut niin, että yhä suurempi osa vasemmiston äänestäjistä on korkeasti koulutettuja. Näin poliittinen asetelma, joka sodan jälkeen rakentui hyvin toimeen tulevan eliitin ja ”tavallisen kansan” (*populace*, tilastoanalyysissä se 50 % kansaa, jolla on kansan toista puolikasta vähemmän omaisuutta, tuloja ja koulutusta) väliselle kamppailulle, on muuttunut niin, että nyt vallasta taistelevat kaksi kilpailevaa eliittiryhmää eli ”kaupallinen oikeisto” ja ”bramiinivasemmisto” (*mercant right* ja *Brahmin left*). Edellisellä on omaisuuttaja ja tuloja, jälkimmäisellä taas hyvä koulutus ja identiteettipoliittisia ambitiesiä. Sitä mukaa kun bramiinisoituminen on edennyt demokraattisissa ja vasemmistopuolueissa, niiden linja on muuttunut vähemmän tuloerojen tasaamista korostavaksi (tästä esimerkkinä Clinton, Obama ja Blair) ja enemmän identiteettipoliittisiin kulttuurisiin kysymyksiin keskittyväksi. Näin perinteinen vasemmisto on jäänyt vaille poliittista edustusta ja sen kannattajat ovat vuotaneet populistisen uusoikeiston riveihin. Samalla nyky-yhteiskunta on alkanut yhä enemmän muistuttaa aikaisempia ”kolmijakoisia” yhteiskuntia. Nyt vain papiston paikalla on hyvin koulutettu ”bramiinivasemmisto”, aatelisten paikalla ”kaupallinen oikeisto” eikä niitä, jotka tekevät työtä, edusta tässä kahden eliittiryh-

män kilpailussa kukaan. Ei siis ihme, että he kapi-
noivat keltaliivit hulmuten.

Näin siis Piketty väittää. Hänen väitteensä perustuvat äänestystilastojen huolelliseen vertailevaan analyysiin, joka ei kuitenkaan kaikkia vakuuta. Niinpä Tarik Abou-Chadi ja Simon Hix (2021) ottavat BJS:n koosteesta tehtäväkseen käydä väitteet läpi oman empiirisen tutkimuksensa valossa. He tekevät sen tarkastelemalla European Social Surveyn (ESS) 11 Länsi-Euroopan maasta vuosilta 2002–2018 tarjoamaa dataa. Mukana ovat Belgia, Hollanti, Itävalta, Iso-Britannia, Norja, Ranska, Ruotsi, Saksa, Suomi, Sveitsi ja Tanska. Kirjoittajien mukaan Pikettyn kahtiajako oikeistoon ja vasemmistoon on liian yksinkertainen. Sen sijaan he käyttävät nelikenttää, johon kuuluvat valtavirtavasemmisto, valtavirtaoikeisto, radikaali oikeisto ja punainen/vihreä libertarianismi. Tällöin käy ilmeiseksi, että valtavirtavasemmiston kannatus tulee edelleen pääosin muualta kuin koulutetun väen piiristä. Lisäksi se koulutettu väki, joka äänestää valtavirtavasemmistoa, ei ole muuttunut mitenkään yksiselitteisesti ”identiteettipoliittiseksi” vaan pitää edelleen tasa-arvokysymyksiä tärkeänä. Erityisen voimakkaasti koulutettu väki tukee perinteistä oikeistoa ja punavihreää libertarianismia. Matala koulutus puolestaan liittyy usein radikaalin oikeiston kannattamiseen. Näiden tulosten valossa Pikettyn väite koulutetun väen vasemmistolle antamasta tuesta on totta vain, jos lasketaan yhteen sekä perinteisen että uuden punavihreän vasemmiston tuki. Tämä on kirjoittajien mukaan tärkeä havainto, koska puoluekentän fragmentoituminen on johtanut siihen, että perinteinen vasemmisto/demokraatit voivat nykyisin rakentaa valtaan pääsevän keskusta–vasemmisto-koalition vain, jos ne saavat punavihreän liikkeen tuen (tästä heidän mukaansa esimerkkeinä Clinton, Obama ja Blair). Tämä taas tarkoittaa sitä, että Pikettille tärkeää tasa-arvo-ohjelmaa voidaan edistää vain, jos siihen liitetään ympäristöä, sukupuolipoliittikkaa sekä etnisyttä ja maahanmuuttajien asiaa edistäviä identiteettipoliittisia elementtejä. Näin Piketty olisi väärässä esittäessään identiteettipoliittikan tasa-arvopoliittikan vihollisena. Pikemminkin se on nykyisin menestyksellisen tasa-arvopoliittikan ehto.

Näyttää siltä, että keskustelu tästäkin asiasta jatkuu tulevaisuudessa. Koosteen jälkikirjoituksessa Piketty ei nimittäin purematta niele Abou-Chadin ja Hixin kritiikkiä. Ensinnäkin hänkin käyttää analyyseissään dikotomisen asetelman lisäksi myös nelikenttää esimerkiksi Ranskan presidentinvaaleja analysoidessaan. (Pikettyn tämän tapauksen analyyseissä tekemä jaottelu on: keskusta–vasemmisto, radikaalimpi uudelleenjakoa kannattava vasemmisto, keskusta–oikeisto ja maahanmuuttajakielteinen nationalistinen oikeisto, joista kukin sai Macronin presidentiksi nostaneissa vuoden 2017 vaaleissa ensimmäisellä kierroksella neljänneksen äänistä.) Piketty myös viittaa uuteen tutkimukseensa, jossa tarkastellaan 50 demokraattisen valtion aineistoa vuosilta 1948–2020 ja jossa kritiikissä mainittu poliittisen kentän fragmentoituminen on huomioitu (Gethin ym. 2021). Aivan selväksi ei käy, mitä tuloksia tästä huomioimisesta seuraa, mutta ainakaan toistaiseksi Piketty ei ole valmis luopumaan teesistään ”kaupallisen oikeiston” ja ”bramiinivasemmiston” kädenväännöstä nykypoliittikan perustavana vedenjakajana, joka myös selittää eliitteistä ulos suljettujen ryhmien turhautumista ja poliittisen kentän fragmentoitumista. On ilmeistä, että tämä keskustelu ei jää tähän.

Käsillä oleva Piketty-puheenvuorojen kokonaisuus muodostuu viidestä kirjoituksesta. Kaikki niistä esittelevät joitain Pikettyn teoksen osuuksia mutta keskittyvät sitten laajan teoksen kokonaisuuden analyysin sijasta johonkin sen teemoista.

Antti Alaja tarkastelee Pikettyn ideoille antamaa keskeistä roolia yhteiskunnallisten järjestysten legitimoinnissa ja muutoksessa sekä hänen analyysiaansa Länsi-Euroopan sosiaalidemokratiasta ja Yhdysvalloista. Jukka Gronow pohtii, miksi käänne tasa-arvopoliittikasta eriarvoisuutta kasvattavaan politiikkaan tapahtui juuri 1970-luvulla ja käsittelee tässä yhteydessä mm. Ruotsin kehitystä, johon Alajakin viittaa. Matti Tuomala jatkaa tästä ja paneutuu Ruotsin tapauksen analyysiin huolella ja Pikettyä syvällisemmin. Risto Heiskala kuvailee Pikettyn yhteiskunnallista reformiohjelmaa ja kysyy, onko se realistinen ja riittävän kattava. Harri Melin puolestaan on jo

lukenut Piketty'n seuraavan kirjan *Une brève histoire de l'égalité* (Piketty 2021b), jossa aktiivinen *auteur* konkretisoi tämän koosteen kohteena olevan teoksen ajatuksia ja analysoi tasa-arvon kehitystä 1800-luvulta nykypäivään – nyt kahdesta aikaisemmasta tuhansivuisesta kirjastaan poiketen vain runsaan kolmen sadan sivun verran.

Kaikkiaan koosteen puheenvuorot antavat esimakua siitä, millaisissa tematiikoissa Piketty'n kir-

jan kaksi jälkimmäistä osiota liikkuvat. Kaikkiin niidenkään teemoihin ei kajota ja kahden ensimmäisen osion tematiikka jää muiden kirjoittajien katettavaksi muualla. Alkuun tästä tärkeästä kirjasta käytävässä keskustelussa kuitenkin päästään näinkin. ■

RISTO HEISKALA *on sosiologian professori Tampereen yliopistossa.*

KIRJALLISUUS

- Abou-Chadi, Tarik & Hix, Simon (2021) "Brahmin Left versus Mercant Right. Education, class, multiparty competition, and redistribution in Western Europe". *BJS* 2021: 79–92.
- Bhambra, Gurinder J. (2021) "Narrating inequality, eliding empire". *BJS* 2021: 39–51.
- BJS (2014) Piketty Symposium. *The British Journal of Sociology* 65:4, 589–747.
- BJS (2021) Special issue: Debating Piketty's Capital and Ideology. *The British Journal of Sociology*. 72:1, 1–150.
- Díaz Pabon, Fabio Andrés, Leibbrandt, Murray, Ranchhod, Vimal & Savage, Michael (2021) "Piketty comes to South Africa". *BJS* 2021: 106–124.
- Gethin, Amory, Martinez-Toledano, Clara & Piketty, Thomas (2021) *Political Cleavages and Social Inequalities. Study of 50 Democracies, 1948–2020*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Motadel, David & Drayton, Richard (2021) "Material conditions and ideas in global history". *BJS* 2021: 8–25.
- Kosonen, Pekka (2015) "Piketty'n Pääoma suhteessa Marxin Pääomaan. Ovatko kapitalismin ja eriarvoisuuden yleiset lait nyt löytyneet?". *Tiede & edistys* 40, 3, 203–233.
- Piketty, Thomas (2013) *Le capital au XXI siècle*. Editions du Seuil, Paris.
- Piketty, Thomas (2014) *Capital in the Twenty-First Century*. Käänt. Arthur Goldhammer. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Piketty, Thomas (2016) *Pääoma 2000-luvulla*. Suom. Marja Ollila ja Maarit Tillman-Leino. Helsinki: Into.
- Piketty, Thomas (2019) *Capital et idéologie*. Editions du Seuil, Paris.
- Piketty, Thomas (2020) *Capital and Ideology*. Käänt. Arthur Goldhammer. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Piketty, Thomas (2021a) "Capital and ideology: A global perspective on inequality regimes". *BJS* 2021: 139–150.
- Piketty, Thomas (2021b) *Une brève histoire de l'égalité*. Editions du Seuil, Paris.
- Paidipaty, Poornima & Pinto, Pedro Ramos (2021) "Revisiting the "Great Levelling": The limits of Piketty's *Capital and Ideology* for understanding the rise of late 20th century inequality." *BJS* 2021: 52–68.
- Paidipaty, Poornima & Savage, Mike (2021) "Debating *Capital and Ideology*: An introduction to the special issue." *BJS* 2021: 3–7.
- Reddy, Sanjay G. (2021) "Beyond property or beyond Piketty?" *BJS* 2021: 8–25.
- Roine, Jesper (2014) *Thomas Piketty'n Pääoma 2000-luvulla. Kooste ja pohjoismainen näkökulma*. Art House, Helsinki.
- Sánchez-Ancochea, Diego (2021) "All about ideology? Reading Piketty's with Latin American lenses". *BJS* 2021: 125–138.
- Savage, Mike & Waitkus, Nora (2021) "Property, wealth, and social change: Piketty as a social science engineer". *BJS* 2021: 39–51.
- Shah, Alpa & Lerche, Jens (2021) "Black lives matter, capital, and ideology: Spiraling out from India". *BJS* 2021: 93–105.
- Vartiainen, Juhana (2020) "Miltä maailmanhistoria näyttää pääoman omistuksen näkökulmasta?" *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 116, 1, 167–175.